

Oснаживање Roma за приступ економским правима

Priručnik dobre prakse

Project EMPOWERING ROMA IN APPROACH TO ECONOMIC RIGHTS, funded by EIDHR, Reference: EuropeAid/130035/L/ACT/RS, sprovodi YUROM Centar iz Niša i njegovi saradnici.

Zahvaljujemo se:

Najpre onima koji su obezbedili sredstva za realizaciju ovog projekta:

- **Kancelariji EIDHR u Beogradu**
- **Fondu za otvoreno društvo**

Zatim onima koji su prepoznali ideje projekta i aktivno uzeli učešća u njegovoj realizaciji:

- **Ligi za dekadu Roma**
- **Nacionalnom savetu Roma**
- **Vladi Republike Srbije, posebno Ministarstvu za ekonomski razvoj i poljoprivredu, Ministarstvu rada i socijalne politike, Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, Ministarstvu ekologije i prostornog planiranja**
- **Timu Vlade za inkluziju i smanjenje siromaštva**
- **Nacionalnoj službi za zapošljavanje**
- **PK Srbije**
- **Ženskoj romskoj mreži**
- **Predsednicima Topličkog i Pirotskog okruga**
- **Predsednicima opština Prokuplje, Kuršumlija, Blace, Žitoradja, Pirot, Bela Palanka,**
- **Republičkom sindikatu sakupljača sekundarnih sirovina**

Naročito onima koji su uz YUROM Centar naposredno radili na realizaciji projekta:

- **NVO ATSINKANI Pirot**
- **Udruženju ROMA Prokuplje**

Kao i onima koji su o rezultatima našeg rada obavestavali širu javnost:

- **Novinarima lokalnih i nacionalnih medija**

Sadržaj:

- Uvod.....5
- Zašto baš Toplički i Pirotski okrug?.....7
- Šta smo planirali da postignemo ovim projektom?.....11
- Koraci koji su preduzeti u ostvarivanju cilja.....14
- Nacionalni Ekonomski Romski Komitet (NERC).....14
- Regionalni Ekonomski Romski Komitet (RERC).....17
- Nacionalni Fond za Ekonomski Razvoj Roma (NFERR).....21
- „Stvarni“ primer dobre prakse 24
- Intervju (audio snimak)

Uvod

„Osnaživanje Roma za pristup ekonomskim pravima“¹ naslov je projekta koji je od kraja 2010. do sredine 2012. godine sproveden u dva okruga Republike Srbije, Topličkom i Pirotskom. Ostvarenje projekta su finansijski omogućili Kancelarija Evropske komisije u Beogradu i Fond za otvoreno društvo. Projekat je realizovao YUROM Centar iz Niša uz saradnju sa romskim nevladinim organizacijama iz Pirota i Prokuplja.

Prema Strategiji za poboljšanje položaja Roma u Republici Srbiji i drugim relevantnim nacionalnim strateškim dokumentima, glavne karakteristike socioekonomskog položaja romskog naroda su: *nizak nivo ekonomske aktivnosti, visoka stopa nezaposlenosti i nizak nivo građanske participacije i zastupljenosti u javnim institucijama..* Podaci iz poslednje popisa stanovništva (2002.) pokazuju da je samo 27,2% Roma ekonomski aktivno a među onima koji su u starosnoj dobi za rad, samo 58,2% Roma je ekonomski aktivno. Nizak nivo ekonomske aktivnosti većine Roma je posledica njihove ekonomske kulture, socioekonomske zaostalosti, očiglednih političkih barijera u zapošljavanju i određenih demografskih faktora, kao što je činjenica da je udeo mladih do 15 godina iznad proseka (oko 42%). Većina romskih domaćinstava imaju veoma ograničene izvore prihoda – jedino sezonski poslovi vezani za poljoprivredu i u sektoru građevinarstva, sivoj ekonomiji, u oblasti sakupljanja otpadnog materijala, socijalna pomoć od države. Zbog toga što su u zoni sive ekonomije, većina Roma je van sistema zapošljavanja – oni nisu legalno ekonomski aktivni pa se skoro tretiraju kao nezaposleni. Ukoliko se nalaze na tržištu rada, oni rade najteže i najopasnije poslove za najniže nadnice. Na primer,

---

¹ Project EMPOWERING ROMA IN APPROACH TO ECONOMIC RIGHTS, funded by EIDHR, Reference: EuropeAid/130035/L/ACT/RS, sprovodi YUROM Centar iz Niša i njegovi saradnici.

individualni sakupljači otpadnog materijala su najeksploatisaniji radnici sa najnižom cenom rada. Postoje dva faktora koji doprinose nepovoljnom položaju Roma na tržištu rada, koji ih ograničavaju na slabo plaćene privremene poslove: nizak nivo obrazovanja i obuka za zanimanja i diskriminacija potencijalnih poslodavaca. Žene Romkinje suočene su sa „dvostrukom diskriminacijom“ – sa jedne strane, od većinske populacije a sa druge, diskriminisane su u sopstvenoj zajednici. Tradicionalno, žena u romskoj porodici preuzima ulogu domaćice, majke i supruge i prekida obrazovanje u ranim godinama. Zbog napuštanja obrazovanja, ona nema priliku za širi izbor zanimanja, osim za poslove koji se nude licima sa nezavršenom osnovnom školom ili osnovnom školom a to doprinosi njenoj ekonomskoj zavisnosti od muža. Mladi Romi koji žive u ruralnim zajednicama takodje su u veoma nezavidnom položaju, pošto skoro u potpunosti nemaju mogućnosti za zaposlenje.

Strasburškom deklaracijom iz novembra 2010. godine, pokrenut je novi Program osnaživanja Roma. I Srbija je potpisala Strasburšku deklaraciju, pa se tom projektu pridružilo još 30 spoljnih saradnika iz 25 opština Srbije.

Zašto baš Toplički i Pirotski okrug?

Podaci govore najrečitije:

TOPLIČKI OKRUG - Opštine: *Prokuplje, Kuršumljija, Blace i Žitораdja*

Četiri opštine Topličkog okruga uključene u ovaj projekat obuhvataju ukupnu površinu od 2.231 km² i imaju ukupno 126.833 stanovnika, od kojih je oko 12.000 ili nešto više od 10 % Roma. Na nivou ukupne populacije u ovim opštinama ima 48.7% žena, odnosno 51.3% muškaraca. Prema starosnoj strukturi, dominira stanovništvo starosoti 65 godina i više (26.18%). Prema obrazovnoj strukturi, dominira stanovništvo sa srednjim obrazovanjem (31.53%).

Usled ukupne nepovoljne ekonomske situacije u Topličkom okrugu, Romi žive u vrlo teškim uslovima, odnosno na granici siromaštva. Oko 90% romskih porodica obezbeđuje egzistencijalni minimum zahvaljujući novčanoj socijalnoj pomoći i drugim socijalnim davanjima. Ukupan broj zaposlenih Roma u Topličkom okrugu je 1,5% i zaposleni su, uglavnom kao fizički radnici. Od 1.414 stambenih jedinica u kojima žive Romi, oko 8% je svrstano u kategoriju *naselja iz nužde* (odnosno ne higijenskih naselja), 40% stanova nema kupatilo, 20% nema tekuću vodu. Osnovnu školu je završilo oko 30% Roma u Okrugu, dok je broj visokoobrazovanih izuzetno mali. Čak 15% romske dece ne pohađa osnovno obrazovanje. U poslednje 2-3 godine došlo je do pomaka u podizanju svesti Roma zahvaljujući međusobnom udruživanju u romske NVO.

Opštine Prokuplje, Blace, Kuršumljija i Žitораdja imaju relativno nizak BDP po glavi stanovnika. Javni prihodi ovih opština su takođe skromni. U strukturi malih i srednjih preduzeća dominiraju preduzeća industrijskog tipa. Stopa opstanka novootvorenih preduzeća je 90%. U poslednje 3 godine, stopa nezaposlenosti u sve četiri opštine pokazuje tendenciju porasta. Najveći broj nezaposlenih su osobe radnog uzrasta (22-24) sa srednjom školom, a prema dužini čekanja na zaposlenje, raste broj dugoročno nezaposlenih. Broj Roma na evidenciji NSZ u protekle tri godine je uporastu. Stanovništvo sve četiri opštine je najvećim delom zaposleno u uslužnim delatnostima. Postoji visoka neformalna zaposlenost, naročito Roma. Zapaža se i nesklad između ponude i potražnje

na tržištu rada. U Topličkom okrugu postoje institucije koje se bave dopunskim obrazovanjem, ali se uvek postavlja pitanje finansiranja tog obrazovanja.

Toplički okrug je prethodno bio srednje razvijen okrug - imao je značajne privredne kapacitete, kao što su fabrika alkoholnih pića, fabrika pamuka, fabrike hrane i sl. Sve ove fabrike su uglavnom u stečajnom postupku, pa se poslednjih godina stanovništvo pretežno bavi poljoprivredom.

PIROTSKI OKRUG – Opštine Pirot i Bela Palanka

Dve opštine Pirotskog okruga uključene u ovaj plan obuhvataju ukupnu površinu od 1578 km² i imaju ukupno 78.172 stanovnika. U celom Pirotskom okrugu ima 6.800 Roma ili oko 8% ukupnog stanovništva, koji gotovo svi žive u ove dve opštine. U druge dve opštine – Dimitrovgrad i Babušnica taj broj je izuzetno mali. Na nivou ukupne populacije u Pirotu i Beloj Palanci ima 49,73% žena, odnosno 50,27% muškaraca. Prema starosnoj strukturi, dominira stanovništvo starosoti 30-64 godina (49,96%). Prema obrazovnoj strukturi, dominira stanovništvo sa srednjom stručnom spremom (28,45%).

Romi u ove dve opštine su uključeni u komunikaciju sa donosiocima odluka u lokalnoj zajednici, ali ne ostvaruju uvek onaj uticaj koji bi želeli. Romska deca uglavnom polaze u osnovnu školu, izvestan broj je napušta zbog lošeg uspeha ili siromaštva, ali procenjuje se da 40% romske dece završava i srednju školu. Zbog nedostatka sredstava čak i dobri romski učenici ne mogu da nastave školovanje, tako da svega 1 – 2% mladih Roma ide na studije. Zbog niskih kvalifikacija Romi teško dolaze do posla (kreditno nisu sposobni tako da ne mogu da konkurišu za kredite) i slabije su im dostupni različiti programi za zapošljavanje. Udeo Roma među korisnicima novčane socijalne pomoći (NSP) iznosi oko 70% od ukupnog broja korisnika. Niska i neredovna primanja se odražavaju na kvalitet života i zdravstveno stanje romske populacije.

Opštine Pirot i Bela Palnaka imaju relativno povoljan BDP po glavi stanovnika. Javni prihodi ovih opština su 1,309.037.854 dinara. U strukturi malih i srednjih preduzeća dominiraju preduzeća prerađivačkog tipa. Stopa opstanka novootvorenih preduzeća je izuzetno mala. Na tržištu rada ima ukupno 16.000 nezaposlenih; 24.751 radnika su sa minimalnim zaradama; u blokadi je 260 privrednih subjekata čiji je kapital oko 15.000.000 EUR; prosečna plata je za 30% manja od Republičkog proseka. Najveći broj nezaposlenih su osobe radnog uzrasta sa srednjom školom, a prema dužini čekanja na zaposlenje, 1-3 godine.

Broj Roma na evidenciji NSZ u protekle tri godine je u porastu. Stanovništvo obe opšrine je najvećim delom zaposleno u prerađivačkim delatnostima. Zapaža se i nesklad između ponude i potražnje na tržištu rada. U Pirotskom okrugu postoje institucije koje se bave dopunskim obrazovanjem, ali se uvek postavlja pitanje finansiranja tog obrazovanja.

Značajno je napomenuti da je Pirot svojevremeno je bio centar prerađivačke industrije mlečnih proizvoda, kože, vune, drveta i industrije odeće. Najveći privredni subjekti u Pirotu su i dalje A.D. "Tigar" u gumarskoj industriji i Konfekcija "Prvi maj" u tekstilnoj industriji. U opštini Bela Palanka u periodu pre tranzicije postojali su: priznata mašinogradnja – Fabrika tekstilnih mašina „Budućnost“, Kombinat dečje obuće „Vesna“ i Fabrika stolica „Ukras“. Danas je ova opština prepoznatljiva po nekolicini privatnih preduzeća, kao što su „Sim-Impeks“ i Obuća „Pavle“.

Glavni problemi Roma u Pirotskom okrugu su: visoka stopa nezaposlenosti (oko 80%); nizak obrazovni nivo i nekvalifikovanost; sva deca nisu uključena u obrazovni sistem; romske žene su posebno ugrožene zbog neinformisanosti i patrijarhalnog sistema vrednosti i ekonomskih problema.

Šta smo planirali da postignemo ovim projektom?

Evropska komisija postavila je borbu protiv siromaštva u središte svoje ekonomske i socijalne agende i agende zapošljavanja – **Strategije Evropa 2020**. Šefovi država i vlada dogovorili su se da ostvare veliku promenu: zajednički cilj da Evropska unija, **tokom naredne decenije izdigne najmanje 20 miliona ljudi iz siromaštva i socijalne isključenosti**.

U periodu od 2003. do 2011. godine, više od 80.000 Roma u Srbiji živelo je ispod granice siromaštva što predstavlja više od 75% ukupnog broja Roma, stanovnika naše zemlje . Više od polovine siromašnih čine žene, a 20.000 deca. Usled ekonomske krize, stanje se, naravno, pogoršalo.

Veći deo tereta ekonomske krize pao je na najugroženije osobe u našem društvu. Položaj onih sa najnižim zaradama nastavio je da se pogoršava. Najveći rast nezaposlenosti zabeležen je među Romima koji su bili zapošljeni, mladima, migrantima - azilantima i nekvalifikovanim koji često zavise od privremenih i slabo plaćenih poslova.

Preko 90 % romskih domaćinstava je bez ijednog zaposlenog člana.

Postalo je očigledno je da se problem ekonomske emancipacije Roma ne može rešiti bez institucionalno prepoznatljivih mehanizama za dijalog i koordinisane akcije između javnog i civilnog sektora, posebno romske NVO, u ovoj problemskoj oblasti. Taj nedostatak prisutan je na četiri nivoa, bar na: nacionalnom, regionalnom (ili medjuopštinskom), lokalnom (opštinskom), kao i na nivou koordinisanja nacionalni-regionalni-lokalni. Ključni akteri za koordinaciju koja nedostaje trebalo bi da budu: Savet (Odbor) za implementaciju Strategije za poboljšanje položaja Roma, ministarstva u nizu i druga državna tela, relevantna za poboljšanje ekonomskog položaja Roma, lokalne samouprave i NVO, posebno romske NVO.

Na nacionalnom nivou, neophodno je bilo formirati multi-sektorsku grupu za realizovanje ekonomskih prava Roma, koju čine predstavnici svih ključnih aktera, uključujući romske NVO. U skladu sa trendom decentralizacije, vrlo je važno bilo stvoriti mehanizme i modele za učešće romskih NVO na regionalnom i lokalnom nivou u koordinaciji sa lokalnim samoupravama i lokalnim institucijama i organizacijama. Projektna aktivnost je bila bazirana na integrativnom i participativnom pristupu romskih NVO i predstavnika romskih grupa na nacionalnom nivou, u targetiranim regionima – Pirotski okrug i Toplicki okrug, kao i na nivou šest opština u okruzima (Pirot i Bela Palanka u Pirotskom i Prokuplje, Blace, Kuršumlija i Žitordaja u Topličkom). Ti okruzi odredjeni su iz nekoliko razloga: postoji priličan procenat stanovnika Roma u šest pomenutih opština; oba okruga sastoje se od, većinom malih i nerazvijenih opština sa malim šansama za zapošljavanje Roma i sa povećanom migracijom mladih, iz socioekonomskih razloga; oba okruga imaju značajan procenat romskog stanovništva koji imaju završeno srednje obrazovanje i koji mogu da učestvuju u socioekonomskom životu zajednice kao i da zastupaju interese i ekonomska prava drugih Roma u dialogu sa interesnim grupama (prema podacima istraživanja iz YUROM Centra o ekonomskim aktivnostima Roma u Niškom regionu); postoje pozitivna i obimna iskustva NVO iz prethodno realizovanih romskih projekata; postoji vidljiva proaktivnost u rešavanju problema regionalnog i lokalnog razvoja i zbog prirodnih i socijalnih uslova za otvaranje radnih mesta za Rome. Akcija je, na svim nivoima, usmerena na probleme *stvaranja mehanizama i modela za bolje ostvarivanje ekonomskih prava Roma*, kao što ih predviđa Strategija za poboljšanje položaja Roma u RS i u delu zapošljavanja Akcionog plana za implementaciju Strategije (2009-2011) i *njeno promovisanje i zastupanje*. Kroz participaciju romskih predstavnika NVO, Projekat je trebalo da pronadje odgovore na pitanja mehanizama za poboljšanje ključnih ekonomskih prava Roma: (1) *pravo na rad* (povećanje mogućnosti za zapošljavanje Roma i Romkinja putem inicijativa i podrške poslodavcima za otvaranje i opremanje novih radnih mesta i subvencija za poreze za obavezno socijalno osiguranje)²; (2) *pravo na vlasništvo u firmi* (ustanovljavanje održivih lokalnih mehanizama za poboljšanje romskog preduzetništva, posebno u upravljanju otpadom, sektoru reciklaže i porodičnom biznisu, kao što je gajenje i obrada lekovitog bilja); (3) *pravo na građansku participaciju* (Učešće Roma i Romkinja u pripremi, implementaciji i monitoringu lokalnih dugoročnih planova i programa razvoja); (4) *pravo na udruživanje* (pomoć i obuka Roma za

---

² U zagradama su ciljevi iz Strategije i Akcionog Plana za poboljšanje položaja Roma u RS, usmereni na ekonomska prava.

samoorganizovanje i zastupanje sopstvenih ekonomskih prava kroz sindikate, profesionalna udruženja i zadruge).

Ciljne grupe Projekta bile su:

Na svim nivoima (nacionalnom, regionalnom i lokalnom) – romske NVO;

*Na **nacionalnom nivou** – Savet za implementaciju Strategije za poboljšanje položaja Roma u RS; Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja sa NSZ;*

*Na **regionalnom i lokalnom nivou**: lokalne samouprave (donosioci odluka - gradonačelnici, opštinski/gradski saveti, predstavnici lokalnih skupština; kancelarije za LER (lokalni ekonomski razvoj), lokalne kancelarije za mlade), filijale NSZ, predstavnici regionalnih agencija za MSP, predstavnici već osnovanog sindikata individualnih sakupljača otpadnog materijala, u dva okruga.*

Krajnji korisnici projekta bili su: nezaposleni Romi i Romkinje i njihova domaćinstva iz urbanih i ruralnih zajednica; mladi nezaposleni Romi; individualni sakupljači otpadnog materijala, Romi preduzetnici u dva okruga.

Cilj ovog projekta bio je osnaživanje nepriviligovanih i nezastupljenih grupa – Roma i Romkinja i mladih Roma, koji su suočeni sa preprekama u ostvarivanju ekonomskih prava kroz dijalog i koordinisane aktivnosti sa predstavnicima „političkog društva“ na svim nivoima. Dijalog će ustanoviti i voditi predstavnici romskog građanskog društva. Na taj način projekat doprinosi *jačanju uloge građanskog društva u promovisanju ljudskih prava i demokratskih reformi, davanju podrške pomirenju grupnih interesa mirnim putem, i konsolidovanju političkog učešća i zastupanja.*

Koraci koji su preduzeti ka postizanju cilja:

1. Formiran je **NACIONALNI EKONOMSKI ROMSKI KOMITET(NERC)** koga čine predstavnici 4 državna ministarstva (dva pomoćnika ministra), zamenik direktora NSZ, tim Vlade za inkluziju i smanjenje siromaštva, PK Srbije, Regionalna Agencija za MSP, Ženska romska mreža i načelnici dva okruga članovi NERC-a. Prema Platformi koju je usvojilo ovo telo, NERC će:

- Donositi preporuke i savete u domenu ostvarivanja ekonomskih prava Roma kojima će pružati podršku u radu, prethodno pomenutim telima;
- Davati predloge u vezi sa svim drugim pitanjima socio-ekonomskog položaja Roma koje smatra relevantnim;
- Javno zastupati ekonomsko osnaživanje Roma kroz razne sistemske mere za podsticanje zapošljavanja, oboljšanje šansi na tržištu rada i podsticanje sticanja stručnih kvalifikacija Roma u Srbiji;
- Predlagati i zastupati mere za poboljšanje ekonomskog položaja posebno ranjivih grupa Roma, kao što su mladi, žene i interno raseljeni Romi;
- Podsticati razvijanje javno-civilno-privatnih partnerstava u domenu ekonomskog osnaživanja Roma itd.

Svojim konstruktivnim pristupom, NERC treba da doprinese konstituisanju stalnih mehanizama umrežavanja i komunikacije predstavnika državnih organa i agencija Republike Srbije, lokalnih samouprava, NVO i civilnog društva, privatnog sektora i međunarodnih organizacija na realizaciji akcionih programa ekonomskog jačanja romske zajednice u Srbiji.

Kao telo socijalnog partnerstva i dijaloga, NERC će se po sopstvenoj inicijativi, a prema potrebi, baviti svim drugim pitanjima socio-ekonomskog položaja romske zajednice, koja procenjuje relevantnim, davati predloge, isticati i afirmisati pozitivne primere i jačati poverenje i partnerstvo javnog i civilnog sektora.

Strasburškom deklaracijom iz novembra 2010. godine, pokrenut je novi Program osnaživanja Roma. I Srbija je potpisala Strasburšku deklaraciju, pa se tom projektu pridružilo još 30 spoljnih saradnika iz 25 opština Srbije.

U narednom periodu integrisaćemo ih preko Nacionalne platforme i rada NERC-a.

Članovi NERC-a:

- Ljiljana Džuver, pomoćnica ministra u Ministarstvu ekonomije, sektor zapošljavanja
- Dejan Radulović, pomoćnik ministra u Ministarstvu ekonomije, sektor za regionalni razvoj
- Slavica Denić, državni sekretar u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava
- Dejan Miljković, zamenik direktora Nacionalne službe zapošljavanja
- Jadranko Matić, predstavnik Nacionalne službe zapošljavanja
- Milena Prica, svetnica u Ministarstvu ekonomije, sektor zapošljavanja
- Jelena Tesla, predstavnica Ministarstva za zaštitu životne sredine, rudarstvo i prostorno planiranje
- Srdjan Jordačijević, načelnik Topličkog upravnog okruga
- Goran Stamenović, načelnik Pirotskog upravnog okruga
- Jelena Milovanović, članica Tima za inkluziju i smanjenje siromaštva
- Siniša Mitrović, savetnik predsednika Privredne komore Srbije
- Vitomir Mihajlović, predsednik Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine
- Nenad Vasić, predsednik Izvršnog odbora Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine
- Dejan Živković, član Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine
- Vladimir Jašarević, potpredsednik Sindikata sakupljača sekundarnih sirovina
- Osman Balić, koordinator Lige za dekadu Roma
- Romeo Mihajlović, predstavnik kancelarije za inkluziju Roma Vojvodine
- Rade Ćirić, preduzetnik
- Dragan Ognjanović, saradnik YUROM Centra
- Dragan Dodić, direktor Regionalne agencije za mala i srednja preduzeća

2. Formirani **REGIONALNI EKONOMSKI ROMSKI KOMITETI (RERC) ZA Toplički i Pirotski okrug**

Ova tela imaju za cilj pospešivanje javno-civilno-privatnih partnerstava na regionalnom nivou, na polju ekonomskog jačanja romske zajednice, definisanja i implementacije akcionih planova zapošljavanja i ekonomskog osnaživanja Roma.

Formiranjem u okruzima (najpre targetiranim, a onda vršiti diseminaciju) **regionalnih ekonomskih romskih komiteta**, koji bi na nižim nivoima vlasti i društvenog organizovanja uzeli učešće u rešavanju problema lokalnog, regionalnog ekonomskog razvoja i pružali doprinose ekonomskom jačanju romske zajednice (lokalni planovi razvoja, lokalni planovi zapošljavanja, ekološki planovi, lokalne strategije unapređenja obrazovanja, bezbednosti, stanovanja itd.). Na taj način, na lokalnom nivou, oni treba da doprinesu jačanju uloge civilnog sektora u promovisanju socio-ekonomskih prava i participaciji manjina (Roma) u socijalnom, ekonomskom i političkom životu lokalnih zajednica. Pored predstavnika romskih NVO, RERC-i bi okupljali predstavnike lokalne uprave, lokalnih institucija, važnih za ekonomsko osnaživanje Roma, kao i predstavnike poslovnog udruživanja i poslovnog sektora. Njihova uloga bi bila naročito važna u procesu participativnog planiranja i organizovanja debate o pitanjima ekonomske emancipacije Roma u tim sredinama i razvoja dobre prakse socijalnih partnerstava i dijaloga. U skladu sa potrebama širenja aktivnosti na ekonomskom jačanju Roma, šire participacije romskih NVO i romskih predstavnika neophodno je uspostaviti institucionalne oblike koordinacije na lokalnom i regionalnom nivou u partnerskim oblicima sa lokalnim samoupravama, lokalnim institucijama i organizacijama.

Osnivačka sednice RERC-a za Toplički okrug

Osnivačka sednica RERC-a za Pirotski okrug

RERC Topličkog okruga

- Srdjan Jordačijević, načelnik Topličkog okruga
- Sušica Safet, koordinator za romska pitanje pri opštinskoj upravi Prokuplja
- Slađan Rakić, viši saradnik za ruralni razvoj opštine Žitoradja
- Vlada Vlajković, koordinator za romska pitanja u SO Žitorađa
- Saša Petrović, koordinator za romska pitanja u SO Kuršumljija
- Srdjan Stamenković, rukovodilac odeljenja za LER SO Prokuplje
- Vesna Jakovljević, predsednica SO Kuršumljija
- Dejan Živković, član društva Roma Prokuplje
- Hasanović Goran, član društva Roma Prokuplje
- Jovanović Radosav, privrednik, šef Kancelarije nacionalnog saveta
- Zoran Durmišević, član društva Roma Prokuplje
- Bojan Milenković, savetnik u NSZ
- Nevena Pešić, nastavnik
- Biljana Dinčić, saradnik u P.U."Neven"
- Aleksandar Baktijarević, član društva Roma Prokuplje
- Miodrag Gubijan, šef kancelarije za projekte u SO Prokuplje
- Ališanović Nenad, koordinator Regionanlne kancelarija NSRNM

RERC Pirotskog okruga

- Jašarević Vladislav, potpredsednik Sindikata sakupljača sekundarnih sirovina
- Miljan Rančić, potpredsednik NVO Atsinkani
- Džani Zorčić, član Atsinkani
- Radmila Nešić, predsednica udruženja Ternipe
- Ljubiša Alić, član Udruženja Roma Romano drom
- Nenad Denčić, član Atsinkani
- Dragan Mijalković, direktor doo Karmod
- Bojan Veličković, pomoćnik predsednike opštine Pirot
- Nebojša Veličković, direktor ZZ Arbinje
- Boojan Pešić, šef odseka za komunalno-stambene poslove SO Pirot
- Miljan Jonić, savetnik za zapošljavanje NSZ, filijala Pirot
- Marjan Manić, preduzetnik
- Goran Stamenović, načelnik Pirotskog upravnog okruga
- Boban Nikolić, član Opštinskog veća Pirot
- Milivoje Cvetković, odbornik u SO Bela Palanka
- Elizabeta Janković, član Atsinkani
- Blagoje Memetović, član društva Rom, Pirot

3. EDUKACIJE – SEMINARI

U okviru projekta *Oснаživanje Roma za pristup ekonomskim pravima*, održano je 6 radionica koje su imale za cilj da, naročito mladim Romima, pruže osnovna znanja i veštine iz oblasti:

- *Ekonomskih prava,*
- *Akcionog planiranja,*
- *Javnog zastupanja,*
- *Projektnog planiranja,*
- *Upravljanja otpadom I reciklaze i*
- *Preduzetništva.*

Ove edukacije je pohađalo i uspešno završilo oko 200 polaznika.

Na radionicama i tokom seminara počeo je da se stvara „kostur“ akcionih planova za zapošljavanje Roma u oba okruga. *Međuopštinski akcioni planovi za zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje Roma (MOAP)* nastali su kao rezultat procesa planiranja ili planskih odluka kojima su definisani osnovni načini ostvarivanja ciljeva razvoja ove oblasti života u uključenim opštinama dva okruga. Akcione planove su, posle javne rasprave, potvrdili, usvajanjem i lokalni organi vlasti u svim pomenutim opštinama, čime su postali obavezujući dokumenti.

Formiran Nacionalni Fond za ekonomski razvoj Roma

Fond će delovati kao samostalna institucija za podsticanje ekonomskog razvoja Roma u partnerstvu sa državnim institucijama i međunarodnim organizacijama koje su uključene u realizaciji Nacionalne Strategije za integraciju Roma i Akcionih planova Dekade Roma.

Ciljevi osnivanja Fonda, kao neprofitne organizacije, su: ekonomsko jačanje kroz pokretanje novih poslova, zapošljavanje i razvoj nove ekonomske kulture romske zajednice. Fond će delovati potpuno javno, kroz javne procedure, sa uspostavljenom spoljnom, revizorskom, kontrolom poslovanja. Fond neće biti namenjen samo Romima nego i svim drugim građanima Srbije koji pokrecu ideje koje će za krajnji rezultat imati zapošljavanje Roma, lokalni i regionalni ekonomski razvoj.

Nacionalni fond za zapošljavanje Roma će kroz programske aktivnosti pružati finansijske i nefinansijske usluge korisnicima, obezbeđivati mikrokredite za samozapošljavanje i početak poslovanja, odobravati podsticajna sredstva registrovanim poslodavcima za zapošljavanje Romkinja i Roma, organizovati i finansirati formalne i neformalne oblike obrazovanja Roma u cilju zapošljavanja, učestvovati u projektima (domaćim i međunarodnim) za ekonomsko osnaživanje romske zajednice u Srbiji i zapošljavanje njenih pripadnika, odobravati namenske mikrokredite za razvoj poslova sakupljača sekundarnih sirovina, reciklaže, poljoprivrede, stočarstva, berobilja i plantažnog gajenja lekovitog bilja, podsticati i pružati sve oblike podrške za osnivanje i razvoj zadruga i

socijalnih preduzeća i obavljati druge poslove na ostvarivanju politike ekonomskog jačanja Roma u Srbiji.

- Fond za ekonomski razvoj Roma mogao bi da predstavlja uspešan primer novog mehanizama saradnje vlade i civilnog društva. Fond pruža stručnu i finansijsku podršku programima i projektima koji podstiču pokretanje novih poslova za Rome i otvaranje novih radnih mesta.
- Po svojoj pravnoj prirodi, Fond je javno-pravno lice.
- Većinu članova Upravnog odbora Fonda čine predstavnici i stručnjaci u oblasti civilnog društva, predstavnici organizacija koje doniraju sredstva u Fond i "jedan manje" predstavnici Vlade. Jedno mesto u Upravnom odboru je rezervisano za predstavnika Nacionalnog Saveta Roma.
- Fond se finansira iz budžetskih sredstava koja se nalaze na poziciji Ministarstva ekonomije, iz dela prihoda od igara nasreću i nagradnih igara (koji proporcionalno predstavljaju najznačajniji izvor prihoda Fonda) i donacija ili namenskih sredstava iz projekata koji su takvog karaktera da pružaju finansijsku pomoć za nabavku opreme, mašina, zakupa poljoprivrednog zemljišta i sl. .

Formiranjem Fonda zaokružen je institucionalni okvir, koji da sada nije postojao, koji će omogućiti da Romi, preko svojih predstavnika, najpre učestvuju u donošenju odluka vezanih za ekonomski razvoj svoje lokalne samouprave, a potom kroz Regionalne komitete, i preko Nacionalnog ekonomskog romskog komiteta, uticati i na politiku države.

Zapošljavanje, socijalna zaštita i socijalno osiguranje, obrazovanje, zdravstvena zaštita, stanovanje, antidiskriminacione mere, neke su od mera kojima se mogu postići veći rezultati u smanjivanju nezaposlenosti, siromaštva i socijalne isključenosti Roma. U svim sektorima javne politike nezaobilazna je uloga i participacija romskih NVO, kao i Roma na koje se ove mere odnose. Delotvorna participacija (posebno siromašnih, nezaposlenih) je bitan cilj politike inkluzije, osnaživanja građana Roma i efikasan instrument upravljanja procesima. U tom smislu je važno da organi i tela sa nacionalnog nivoa u javnom i civilnom sektoru podržavaju napore i ohrabruju lokalne i regionalne inicijative, partnerstva javnog i civilnog sektora, inovacije i razmenu iskustava. U svim

sredinama, a posebno u onim u kojima živi brojnija romska populacija, treba ciljeve i opredeljenja strateških dokumenata o inkluziji Roma ugraditi u lokalne razvojne planove i lokalne akcijske planove zapošljavanja. Prethodni uslov je da se u partnerskim telima koja se bave ekonomskim razvojem i zapošljavanjem nalaze respektabilni predstavnici Roma (saveti za zapošljavanje, saveti za razvoj, za planiranje, skupštinske komisije za prava manjina).

„Slučaj Džeme Mahmudovića” ili „Kako uzeti sudbinu u svoje ruke”

Džema Mahmudović je jedna od brojnih žrtava tranzicije. Posle završene srednje škole radio je u društvenom preduzeću koje se bavilo trgovinom. Firma je propala i on je postao broj u evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje u Nišu. Bio je aktivan u romskim nevladinim organizacijama, čak je i formirao sopstvenu. Edukovao se na brojnim seminarima...

Iz njegove priče sa novinarom Anom Kražić Živković saznaćete više:

„Ja sam Džema Mahmudović, organizator u Romskom reciklažnom eko centru. To je radnja za prikupljanje i otkup pet-ambalaže koja se nalazi u ulici Danićevoj bez broja. Nalazimo se u srcu romske mahale gde preko naših sakupljača otkupljujemo pet-ambalažu i limenke.”

- Ovo je prva firma ove vrste u Nišu, a i šire?

„ Da, tako je. Ideja je stigla 2008. godine kada sam radio sa svojim kolegama i drugarima na javnim radovima. To su bili javni radovi gde smo radili na čišćenju reke Nišave i tada sam došao do ideje, pošto smo videli da svud oko nas ima te pet-ambalaže, rešio sam da nekako napravim nešto što bi bilo dobro i za mene, za moju porodicu u budućnosti, a i za ljude oko nas.”

- Da li je put do stvaranja firme bio težak?

„ Ne samo težak, veoma trnovit, jer stvarno nismo imali od koga da naučimo šta, kako i gde... Prvo postoji sedam vrsta plastike. Morali smo da znamo šta je pet, šta je to što je interesantno, šta je prohodno na tržištu...Dok nismo naučili nešto, nismo smeli da krenemo sa sakupljanjem i otkupom. Znači, otprilike, za otvaranje jedne ovakve vrste delatnosti nam je trebalo skoro godinu dana.”

- Od koga ste učili?

„ Pa, što se kaže, živi primer nisam imao i preko interneta sam dolazio do nekih veoma bitnih i važnih saznanja. Naučio sam dosta toga, pošto sam radio sasvim drugu delatnost. Kažem, ovo je moj pionirski posao, tako da sam morao da znam sve o Zakonu o otpadu, ambalažnom otpadu, plastici... i onda sam malte ne, danonoćno učio i tražio sebe, neki svoj prolaz u svemu tome.”

- Zakonske prepreke su takodje, bile velike?

„ Jeste, jeste. Dosta toga je bilo oko tih dozvola. Morali smo sve da pribavimo da bi, kažem posle godinu dana dobili. Mi smo imali jednu internu dozvolu s kojom smo radili,

medjutim, posle šest, sedam meseci smo dobili zvaničnu dozvolu koja traje pet godina i firma zvanično postoji od juna 2011. godine.”

- Znači, još malo pa godinu dana od kada postoji firma. Kakvi su rezultati?

„Rezultati su za nas, koji radimo u toj firmi...kažem ovo je, nisam rekao da je ovo porodična firma i biće porodična firma...Mi smo sa sinom, pošto je, na početku sam trebao da kažem da je ovo firma moga sina. Ja sam samo idejni tvorac celog ovog, ajde da kažem jednog projekta. Ovo će biti porodična firma, ja se nadam da će i njegov sin i svi moji budući naslednici naslediti ovako nešto... da je ovo izuzetna ideja i trebalo bi da, kako smo krenuli do kraja 2015. godine napravimo jednu malu, malu fabrikicu za preradu pet-ambalaže. „

- Niste mi rekli kakvi su rezultati, verovatno su dobri čim planirate proširenje.

“Pa rezultati, za nas su dobri. Mi smo za ovih nepunih godinu dana, još nema godinu dana, za ova neprilike, skoro tri meseca nismo radili... mi smo prikupili 70 tona pet-ambalaže, što je vredno, mislim da je vredno poštovanja, za sam početak rada. I otprilike, oko tri tone limenki.”

- Koliko radnika upošljava vaša firma i koje su procedure, šta radite sa prikupljenom pet-ambalažom?

„ Zvanično je sin zapošljen. Ja sam tu na privremenim i povremenim poslovima. Nadam se, ako bude sve u redu, da ću ja biti uskoro upošljen pošto traje konkurs Nacionalne službe za upošljavanje starih lica preko 45 godina i Specijalni romski program...To je već napisano ja mislim da ću već ovih dana to da predam pošto do desetog aprila traje taj konkurs ... Imamo i dva radnika koji isto rade privremene i povremene poslove, znači ugovor sa njima imamo, to su dva mlada momka Roma koji su se itekako dobro snašli, tako da izuzetno dobro saradjujemo. Normalno, dobri su momci iz dobre su familije, i mislimo da uskoro, ako bude još nekih stvari koje treba da odradimo da i njih uposlamo zvanično, znači da ne budu privremenim i povremenim poslovima, nego za stalno,”

- Možete li da objasnite šta vi u stvari radite sa tom pet-ambalažom?

“ Faza je ovako – znači mi od sakupljača sekundarnih sirovina otkupljujemo pet-ambalažu, odvajamo, skladištimo u našem stovarištu, odvijamo zatvarače, zatim presujemo i tako presovanu, baliranu ambalažu šaljemo na dalji tok reciklaže. Znači, imamo našeg distributera, on dolazi kamionom i kamionom odvozi do svog reciklažnog centra na dalju proceduru. To je eto, jedna početna faza sakupljanja i otkupa i dalje prerade pet-ambalaže.”

- U planu imate, u toj maloj fabrici, verovatno još neki proces?

„Tako je. Nadamo se da će to biti i onaj drugi deo sada...ali to će biti mukotrпно jer treba još neke...kako se to kaže, integralna dozvola, koja traži još dodatne stvari, a to je prerada te plastike. Da li će to biti sada i mlevenje, pravljenje tih flekica, zatim pranje toga i onda dalje poslati na dalju reciklažu.“

- Sigurno se i više plaća za polufabrikat, nego za sirovinu?

„ Baš tako! Cene su sasvim drugačije. Ovo su cene koje mi sad imamo... Mi smo hteli, pošto smo prvi krenuli sa ovim poslom da prikupimo dosta sakupljača. Niko do sada nije prikupljao pet-ambalažu, to su ljudi koji su sakupljali papir, karton, metale, pa smo mislili da te ljude koji skupljaju papir da predacimo kod nas, da ne skupljaju više papir i karton nego da krenu sa pet-ambalažom. Kako smo mi dobili te ljude. Dobili smo ih na taj način što smo im dali jednu izuzetnu cenu. Cena koja je 16 dinara. Recimo, tako nešto u Vojvodini se kreće od 8 do 10 dinara. Imao sam prilike čujem da u Makedoniji i okolnim našim republikama se ta cene kreće do 10 dinara, da je 12 dinara neka optimalna cena, ali mi smo hteli da sa tom cenom prikupimo te sakupljače, znači da ne sakupljaju više papir i karton nego da predju na pet-ambalažu. Mi smo to i uradili, sa nekom minimalnom zaradom ali sa velikim obrtom i dobijamo ono što smo baš i tražili.“

- Kako izgleda biti odgovoran sam za ekonomsko stanje porodice?

„ Pa dobro. Mi smo krenuli, u celoj ovoj priči , sa minus jedan. Mi smo krenuli sa 160 hiljada, gde je sin dobio preko Nacionalne službe, to je „Prva šansa“ projekat. Prošao je izuzetno dobro, čak ide kao primer Dobre prakse u Nacionalnoj službi... Onda smo uz pomoć prijatelja, drugara, sa kreditima mojih roditelja koji su penzioneri, a možete da shvatite da su to ljudi koji su radili u Elektronskoj, eto, krenuli sa tom pričom, sve sami finansiramo, što je izuzetno, izuzetno teško. Niko od nas ne radi, zvanično niko ne radi sem sina. Sa dva penzionera kuća, tako da...snalazimo se koliko je u našoj moći.

- Kakvo je osećanje da ste sami preuzeli sudbinu u svoje ruke?

„Veoma je teško, verujte. Hoćemo, želimo da ovo bude jedan pozitivan primer kako sa sasvim malo novca u ovo današnje vreme može se doći do nečega, što ja kažem, u skorijoj budućnosti i do male, mini fabrike. Stvarno je to mukotrпно, ali za sada uspevamo u tome.“

- Pomenuli ste probleme. Šta bi država, šta bi društvo moglo da uradi da bi vama olakšali poslovanje?

„ Pa, evo jedan mali primer koji bi itekako nama dobro došao. Recimo, pošto mi svakog dana koristimo keš novac, za te sakupljače koji možda cele noći idu da sakupe nešto...To je kabasta rova, u tim džambo vrećama... za sto kilograma treba baš mnogo, ali kad sakupi ambalažu, onda za 50, 100 kilograma, nije bitno, on dobija adekvatnu sumu. Mi to

njemu isplaćujemo. Trebalo bi država da napravi jedan fond, ne znam kako da ga ja nazovem sada, da li su to mikro-krediti sa nekim minimalnim postotkom kamate, za te početnike, da bi oni usavršili svoj posao a da nekako dodju do svežeg novca, normalno i da poboljšaju svoje uslove rada u mašineriji i poboljšaju sve ostalo. Mi bi sada komotno mogli da prihvatimo 4 do 6 radnika, da ih povučemo sa evidencije Nacionalne službe, jer grehota je ne raditi u dve smene. Ima posla, puno je pet-ambalaže, svuda je oko nas. Zašto ne spojiti korisno i lepo i stvoriti zdraviju ekološku sredinu?"

- Poznato je da je za razgradnju pet-ambalaže potrebno i 300 godina.

„ Od trista do petsto godina treba da se to razgradi, a svuda je oko nas. Svuda se baca...Verujte mi, kad smo mi kranuli da u naselju gde smo otvorili stovarište u srcu romske mahale, na Stočnom trgu, nije bilo ni jedne jedine plastične flaše. Tako je i sada. Čak i mala deca su donosila tu robu i uzimala 20, 30, 50, 100 dinara. To za njih veliki novac, a ujedno su i očistili oko sebe, svoj prostor."

- Gospodine Mahmudoviću, da li je teško napisati projekat, da li je teško rešiti se...šta možete da kažete onima koji su radno sposobni, a čekaju od Centra za socijalni rad neku pomoć ili nemaju ideju šta sa sobom.

„ Ja sam dosta radio na emancipaciji Roma. Kasno sam počeo ja sa radom na kompjuteru. Uz dosta izgradnje sebe, usavršavanjem sam došao do puno ideja. Kažem, stvorila se ideja dok sam čistio Nišavu u Javnim radovima , došao sam do ideje da mogu sam nešto da doprinesem sebi i svojoj porodici. Što više treba skloniti ljude sa Socijalnog, nekako im privući pažnju kroz neke edukacije, što više raditi sa njima da ne bi moljakali tamo. Drastičan je primer mladih koji jednostavno sada ne rade ništa, vide od svojih roditelja, svojih najbližih da primaju neke nadoknade i razmišljaju – zašto ja da radim kad ću imati danas i sutra, a šta sutra? Nemaju škole, jednostavno ne žele da rade. Treba odvikavati te ljude od primanja socijalne pomoći kroz razne, razne edukacije a najbolji je primer eto moj, može se reći i da je primer dobre prakse, da čovek i bez mnogo novca može da utiče i na sebe i svoju okolinu."

- I da stvori preduzeće u kome može i njegov unuk da radi.

"Ja se nadam da će tako biti! Zahvaljujući mojoj porodici koja je, stvarno, prošla trnovit put mogu da očekujem da ćemo do 2015. godine bar jednu malu, malu fabrikicu napraviti za recilažu."

- Vaš recept za uspeh bi mogao da se sažme u nekoliko reči: hrabrost, znanje i složna porodica vode ka uspehu

„Da, ali i strpljenje. Mi ne tražimo da budemo odjednom bogati niti hoćemo da budemo mnogo bogati...Zna se ko je bogat čovek, to je onaj ko ima svoju porodicu koja pošteno

radi. Stvarno sam tako i odgajan, ne tražim puno, ali želim poštovanje, želim da ispoštujem, da prikažem da može da se radi sa malo novca, ali sa mnogo strpljenja. Znači, strpljenje je veoma bitno u celoj ovoj stvari."

- Hvala Vam puno na ovom razgovoru. Nadamo se da će mnogi koji ga budu čuli skupiti hrabrost, napisati projekat, dobiti novac i preuzeti odgovornost za svoj život.

" Tako je. Uz malo strpljenja, malo više mukotrpnog rada dobiće ono što je zamislio u svojoj glavi. Želim svim prijateljima, kolegama, budućim saradnicima da slede ovaj primer i da bude, ne samo jedna nego malo više takvih mini, porodičnih fabrika, i eto nama bolje sutra."

Snimak ovog razgovora priložen je uz Priručnik dobre prakse u formi audio diska.

Ova publikacija je nastala uz pomoć Evropske unije. YUROM Centar i saradničke organizacije su jedini odgovorni za sadržaj publikacije i ona ni u kom slučaju ne predstavlja stav Evropske unije.